

Сучасний стан економічної злочинності в Україні

Плутницька К. М.

*Запорізький національний університет,
вул. Жуковського, 66, Запоріжжя, Україна
plutio@i.ua*

Ключові слова:

економічна злочинність, структура економічної злочинності, динаміка економічної злочинності, рівень економічної злочинності, показники злочинності.

У статті розглянуто сучасні підходи до визначення поняття економічної злочинності. Виокремлено три інтегративні ознаки, властиві економічній злочинності, на підставі яких для подальших цілей обрано базове визначення економічної злочинності й згруповано економічні злочини за об'єктами посягання. Проаналізовано сучасний стан насильницької злочинності в Україні, її кількісні та якісні показники, а саме: рівень, коефіцієнт інтенсивності, структура, питома вага в загальній структурі злочинності й динаміка в період з 2013 по 2019 роки.

Current state of economic crime in Ukraine

Plutytska K. M.

*Zaporizhzhia National University,
Zhukovskogo str., 66, Zaporizhzhia, Ukraine
plutio@i.ua*

Key words:

economic crime, structure of economic crime, dynamic of economic crime, level of economic crime, crime rates.

Today, in the context of the approaching economic crisis, the issue of preventing economic crime becomes more relevant than ever. It is impossible to talk about crime prevention without analyzing its current state.

Before moving directly to the coverage of the current state of economic crime, the author focused on the definition of economic crime, because it determines what types of crimes will be considered in the structure of economic crime, which, in turn, depends on determining its quantitative and qualitative indicators, and further determinants, characteristics of the offender's personality and ways of preventing this type of crime.

It is emphasized that the most common among Ukrainian criminologists are the following approaches to understanding the concept of "economic crime": all crimes that directly or indirectly damage the economic system of the state and which their subjects commit for economic gain are considered economic (individual crimes against property (property); crimes in the field of economic activity; individual offenses in the field of official activity, against the environment, etc.); economic activities include crimes that cause damage to two basic elements of the economic system: property and the economic mechanism of the state in the course of economic activity (crimes against property related to business activities; crimes in the field of economic activity); economic crime includes only crimes committed in the course of economic activity and which encroach on the economic mechanism of the state.

Three integrative features of economic crime are considered. The author defines economic crime as a socio-economic destructive phenomenon for the economy of the state, manifested in the commission of intentional selfish crimes in the sphere of legal and illegal economic activity, the main and direct object of which are property relations and relations

in the sphere of production, exchange, distribution and consumption. goods and services for the purpose of obtaining criminal proceeds.

On the basis of this, the structure of economic crime includes: crimes that are theft of someone else's property by misappropriation or misappropriation by persons entrusted with it or by their authority, as well as by abuse of office; crimes affecting the financial interests and financial system of the state; crimes that encroach on the order of receipt and use of deposit capital and are detrimental to creditors and guarantors; crimes that violate the established order of free competition in the economy; crimes that encroach on the established procedure for engaging in business activities; offenses related to the promotion of self-employed persons for business purposes and certain other offenses in the field of official activity for the purpose specified; crimes that violate consumer rights.

In addition, the article analyzes the current status of violent crime in Ukraine, its quantitative and qualitative indicators, namely: level, intensity ratio, structure, share in the overall structure of crime and dynamics in the period from 2013 to 2019.

Експерти неурядової аналітичної організації Growford Institute підбили економічні підсумки 2019 року для України, в яких аналітики наголосили, що ревальвація гривні призвела до дефіциту бюджету, а недоступність кредитів для бізнесу створює загальну загрозу для економічного зростання [1]. На початку ж 2020 року й світова економіка, й українська економіка стикнулися з викликом коронавірусної пандемії, яка, за прогнозами експертів, цілком здатна призвести до світової економічної кризи. Українська економіка, яка є економікою «відкритого типу», залежна від світових тенденцій, крім того, в Україні вже очікуються значні труднощі в секторі малого й середнього бізнесу. У цій ситуації особливо актуальним постає питання протидії економічній злочинності. Ефективна протидія такому явищу можлива за умови дослідження його сучасного стану й тенденцій розвитку.

Аналіз кількісних та якісних показників, стан і тенденції економічної злочинності вже довгий час є предметом вивчення науковців різних сфер знань: кримінологів, соціологів, фахівців із кримінального права, економістів тощо. Так, дослідженню зазначеного питання присвятили свої праці А. М. Бойко, А. Ф. Волобуєв, Б. М. Головкін, Н. О. Гуророва, В. М. Дрьомін, О. Г. Кальман, О. Є. Користін, І. В. Маслій, Т. В. Мельничук, М. М. Олашин, П. І. Орлов, В. М. Попович, Є. Л. Стрельцов, С. С. Чернявський, К. В. Юртаєва й інші.

Водночас необхідно зазначити, що економічна злочинність, як, власне кажучи, й злочинність взагалі, є мінливим явищем, а її показники змінюються з плином часу. Тому важливо постійно за ними спостерігати й піддавати їх аналізу.

Перш ніж перейти безпосередньо до викладення сучасного стану економічної злочинності, доречно буде зупинитися на визначенні її поняття,

адже саме його змістовне наповнення зумовлює, які види злочинів будуть розглядатися у структурі економічної злочинності, від чого, своєю чергою, залежать визначення її кількісних та якісних показників, а надалі детермінантів, характеристики особистості злочинця та шляхи запобігання цьому виду злочинності.

У сучасній науковій літературі існує багато різноманітних підходів до визначення економічної злочинності.

Найважливішим етапом в дослідженні проблем економічної злочинності служать роботи Е. Сазерленда, який ввів поняття «білокомірцева» (офісна) злочинність. На думку вченого, провідними суб'єктами економічних злочинів виступають особи, які мають високий соціальний статус і вчиняють злочини в процесі своєї професійної діяльності в інтересах юридичних осіб і власних інтересах. На базі концепції Е. Сазерленда економічна злочинність стала сприйматися у вузькому сенсі слова як злочини, що здійснюються корпораціями. Детальніший огляд позицій Е. Сазерленда зроблений О. Г. Карповичем [2].

Вузкість такого підходу пов'язана з тим, що економічні злочини скоюються не тільки керівниками від імені й в інтересах підприємства, а й іншими особами, й вимагає перегляду трактування поняття «білокомірцевої злочинності».

Тенденція до розширення цього поняття виявлялася у двох взаємопов'язаних аспектах:

а) розширення кола суб'єктів таких злочинів (до них стали відносити не тільки вищих керівників корпорацій, а й інших службовців, незмінною залишилася тільки ознака скоєння злочину в процесі професійної діяльності);

б) розширення переліку злочинів, що належать до економічних, включення в нього таких діянь, як ухилення від сплати податків, комп'ютерні й інші злочини, які заподіюють шкоду економіці

держави або її окремим галузям, підприємницькій діяльності, а також економічним інтересам окремих груп громадян.

У зв'язку з реформуванням економіки України, появою нових форм власності, розвитком ринкових відносин, інтеграцією країни у світову економіку у вітчизняній кримінології підхід до розуміння злочинності у сфері економічної діяльності зблизився з визначенням цього явища в країнах із розвинутою ринковою економікою [3].

Деякі автори [4; 5; 6; 7] дотримуються точки зору, згідно з якою економічну злочинність слід розглядати як сукупність корисливих злочинів, вчинених у сфері економіки особами в процесі їхньої професійної діяльності у зв'язку з цією діяльністю, які зазіхають на власність та інші інтереси споживачів, партнерів, конкурентів і держави, а також на порядок управління економікою в різних галузях господарства.

Серед українських кримінологів найпоширенішими є такі підходи до розуміння поняття «економічної злочинності»:

1) економічними вважаються всі злочини, які безпосередньо чи опосередковано завдають шкоди економічній системі держави та які їх суб'єкти вчиняють з метою отримання економічної вигоди. До них належать:

- окремі злочини проти власності (майнові);
- злочини у сфері господарської діяльності;
- окремі злочини у сфері службової діяльності, проти довкілля тощо;

2) до економічних відносять злочини, які завдають шкоди двом базовим елементам економічної системи: власності й господарському механізму держави в процесі здійснення господарської діяльності. Це:

- злочини проти власності, пов'язані з господарською діяльністю;
- злочини у сфері господарської діяльності;

3) до економічної злочинності належать лише злочини, які вчиняють у процесі господарської діяльності та які посягають на господарський механізм держави [8, с. 126].

Як справедливо зазначає І. М. Базярук, відсутність одностайності у визначенні поняття економічної злочинності та її суті, безумовно, дезорієнтує правоохоронну практику, ускладнює ведення статистичного обліку, робить неможливим правильне порівняння статистичних даних. На основі суперечливих визначень цього поняття неможливо достатньо чітко визначити зміст і напрямки запобігання злочинності у сфері економіки. Велику роль у цьому відіграє й невизначеність такого поняття на законодавчому рівні (адже в Кримінальному кодексі України (далі – КК України) 2001 р. взагалі не використовується таке поняття, як «економічна злочинність») [9].

Проте, натепер можливо виділити три інтегрувальні ознаки, властиві економічній злочинності.

Так, з позицій економічної теорії економічна діяльність є ініціативною, самостійною діяльністю громадян та їхніх об'єднань, спрямованою на отримання прибутку або особистого доходу й здійснюваною на їхній ризик і під їхню майнову відповідальність. По суті, йдеться про діяльність підприємницьку. Таке її розуміння найбільш підходить для цілей кримінологічного аналізу злочинності в такій сфері та є першою інтегрувальною ознакою такої групи злочинів. Отже, економічні злочини скоюються у сфері економіки й спрямовані проти елементів легальної економіки, економічної діяльності. Родовим об'єктом таких злочинів є економічні відносини, яким свідомо чи несвідомо завдається шкода.

Другою інтегрувальною ознакою, що об'єднує ці складові частини, можна вважати заподіяння шкоди охоронюваним законом економічним інтересам усього суспільства й громадян спеціальними суб'єктами, тобто не сторонніми для об'єкта керування людьми, а включеними в систему економічних відносин, на які вони посягають. Тобто їхнім суб'єктом є здебільшого учасник економічної діяльності, що має окремий економічний інтерес і прагне отримати власний економічний результат, або, рідше, особа, не причетна до цієї діяльності, яка має ціль скористатися в злочинний спосіб її елементами чи результатами. Також злочинна економічна діяльність спрямована на її організаційне забезпечення, насамперед через корупційні зв'язки й підтримку органів влади, що виводить її на рівень організованої злочинної діяльності.

Нарешті, третьою інтегрувальною ознакою такого виду злочинності (властивою, втім, і загальнокримінальній корисливій злочинності) виступає корислива мотивація більшості цих діянь, що реалізується протиправними способами. Обов'язковим є наявність прямого умислу, пов'язаного з отриманням економічної вигоди [10, с. 103].

Отже, в сучасній кримінології під економічною злочинністю цілком доцільно розуміти соціально-економічне деструктивне для економіки держави явище, що проявляється в скоєнні умисних корисливих злочинів у сфері легальної та нелегальної господарської діяльності, основним і безпосереднім об'єктом якої є майнові відносини й відносини у сфері виробництва, обміну, розподілу й споживання товарів і послуг із метою одержання злочинних доходів.

Нині економічні злочини, на нашу думку, найбільш вдало класифікували П. М. Бузал, С. Ф. Денисов, О. В. Кириченко [8, с. 131]. Тож, якщо всі економічні злочини поділити на групи, то структура економічної злочинності в період з 2013 по 2019 роки буде виглядати наступним чином:

– злочини, що полягають у розкраданні чужого майна шляхом привласнення чи розтрати особами, яким воно було ввірено чи перебувало в їхньому віданні, а також шляхом зловживання службовим становищем (ст. 191 КК України) – 34,3%;

– злочини, що посягають на фінансові інтереси й фінансову систему держави (ст. ст. 199–201¹, 209–212¹, 216, 233 КК України) – 11,1%;

– злочини, що посягають на порядок отримання та використання депозитного капіталу й такі, що завдають шкоди кредиторам і гарантам (ст.ст. 218¹–224 КК України) – 0,7%;

– злочини, що посягають на встановлений порядок вільної конкуренції в економіці (ст. ст. 231–232² КК України) – 0,2%;

– злочини, що посягають на встановлений порядок зайняття підприємницькою діяльністю (ст. ст. 203¹–206², 213 КК України) – 9,3%;

– злочини, пов'язані зі сприянням службовими особами в корисливих цілях підприємницькій діяльності й деякі інші злочини у сфері службової діяльності, скоєнні з вказаною метою (ст. ст. 364, 364-1, 365²–366¹, 368, 368³–370 КК України) – 43,7%;

– злочини, що посягають на права споживачів (ст. ст. 227, 229 КК України) – 0,7%.

Питома вага економічної злочинності за вказаний період часу складає 5,8% у загальній структурі злочинності.

Рівень економічної злочинності в Україні протягом 2013–2019 років позначився такими даними: у 2013 році обліковано 36363 економічних злочинів, у зв'язку з їх вчиненням 17681 особі вручено повідомлення про підозру; у 2014 році обліковано 30395 економічних злочинів, у зв'язку з їх вчиненням 14788 особам вручено повідомлення про підозру; у 2015 році обліковано 28883 економічних злочинів, у зв'язку з їх вчиненням 12119 особам вручено повідомлення про підозру; у 2016 році обліковано 27977 економічних злочинів, у зв'язку з їх вчиненням 10451 особі вручено повідомлення про підозру; у 2017 році обліковано 30746 економічних злочинів, у зв'язку з їх вчиненням 13428 особам вручено повідомлення про підозру; у 2018 році обліковано 32069 економічних злочинів, у зв'язку з їх вчиненням 14329 особам вручено повідомлення про підозру; у 2019 році обліковано 29785 економічних злочинів, у зв'язку з їх вчиненням 10436 особам вручено повідомлення про підозру [11]. Тобто, на одну особу, якій вручено повідомлення про підозру у вчиненні кримінального правопорушення, припадає в середньому 2,3 економічних злочинів, а за рік в Україні вчиняється в середньому 30888 таких злочинів. Коефіцієнт інтенсивності економічної злочинності на території України дорівнював: у 2013 році – 79,8; у 2014 році – 66,9; у 2015 році – 67,3; у 2016 році – 65,4; у 2017 році –

72,2; у 2018 році – 75,7; у 2019 році – 60,6 злочину на 100000 населення.

Згідно з офіційною статистикою, за 2013–2016 роки в Україні найрозповсюдженішими серед економічних злочинів у структурі економічної злочинності є: привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем (ст. 191 КК України) – 34,3% (у середньому 10590 на рік); службове підроблення (ст. 366 КК України) – 20% (у середньому 6168 на рік); зловживання владою або службовим становищем (ст. 364 КК України) – 11,5% (у середньому 3538 на рік); прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою (ст. 368 КК України) – 5,7% (у середньому 1771 на рік); ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів) (ст. 212 КК України) – 5% (у середньому 1554 на рік).

Загалом же протягом 2013–2019 років динаміка економічної злочинності тяжіє до зниження (в середньому з кожним роком на 3,3%). Слід зазначити, що зниження динаміки економічних злочинів продемонстрували майже всі її види. Так, кількість злочинів, що полягають у розкраданні чужого майна шляхом привласнення чи розтрати особами, яким воно було ввірено чи перебувало в їхньому віданні, а також шляхом зловживання службовим становищем, із кожним роком у середньому скорочувалась на 6,1%; кількість злочинів, що посягають на порядок отримання та використання депозитного капіталу й такі, що завдають шкоди кредиторам і гарантам, – на 9,6%; кількість злочинів, що посягають на фінансові інтереси й фінансову систему держави, – на 20,1%; кількість злочинів, що посягають на встановлений порядок вільної конкуренції в економіці, – на 9,4%; кількість злочинів, що посягають на встановлений порядок зайняття підприємницькою діяльністю, – на 7%; кількість злочинів, що посягають на права споживачів, – на 18,8 %. Водночас кількість злочинів, пов'язаних зі сприянням службовими особами в корисливих цілях підприємницькій діяльності й деякі інші злочини у сфері службової діяльності, скоєнні з вказаною метою, зростала в середньому з кожним роком на 2,5%.

Отже, аналіз кількісних та якісних показників економічної злочинності свідчить про тенденцію до незначного зниження її рівня в наступні роки за умови незмінності порядку та якості реєстрації кримінальних правопорушень, соціально-політичного й економічного становища в країні й інших факторів. Однак, вважаємо, що зазначені тенденції є не результатом позитивних змін у суспільстві, а, навпаки, свідчать про незначне зменшення рівня економічної злочинності лише шляхом того, що поза зоною впливу, а отже й обліку правоохоронної системи залишились

окремі райони Луганської та Донецької областей у зв'язку з проведенням АТО. Припускаємо, що, якби правоохоронні органи мали змогу всебічно обліковувати кримінальні правопорушення на вказаних територіях, статистичний аналіз зобразив би зростання насильницької злочинності.

Крім того, слід пам'ятати про традиційно високий рівень латентності економічних злочинів.

Однак, отримані результати доводять необхідність провадження всебічних заходів запобігання економічної злочинності, особливо в умовах очікуваної економічної кризи.

Література

1. Чурилова К. Є. 10 важливих цифр про економіку України. URL: https://zaxid.net/ekonomika_ukrayini_2019_pidsumki_analitikiv_tezi_n1495360 (дата звернення: 17.04.2020).
2. Карпович О. Г. Шулепов Н. А. «Беловоротничковая» преступность в США через призму мирового финансово-экономического кризиса. Москва : Юнити, 2014. 208 с.
3. Плутицька К. М., Шеховцова Л. І. Кримінологія : курс лекцій для здобувачів ступеня вищої освіти бакалавра спеціальності «Право» освітньо-професійної програми «Правознавство». Запоріжжя : Запорізький національний університет, 2018. 169 с.
4. Фитуни Л. Л. Теневой оборот и бегство капитала. Москва : Вост. лит., 2003. 264 с.
5. Чекмарев В. В., Чекмарев В. В. Факторы инновационного развития и обеспечение экономической безопасности региона. *Экономика образования*. 2014. № 2. С. 25–57.
6. Чекмарев В. В. Социально-ориентированная экономика. *Вестник Костромского государственного университета имени Н.А. Некрасова*. 2003. № 3. С. 95–96.
7. Яновский Р. Г. Глобальные изменения и социальная безопасность. Москва : Академия, 1999. 317 с.
8. Денисов С. Ф., Денисова Т. А., Кулик С. Г. Кримінологія. Особлива частина : навчальний посібник. Запоріжжя : КПУ, 2012. 705 с.
9. Базярук І. М. Економічна злочинність та її ознаки. *Науковий Вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2008. № 2. URL: http://www.lvduvs.edu.ua/documents_pdf/visnyky/nvsy/02_2008/08bimtyo.pdf. (дата звернення: 02.03.2020).
10. Розумань І. В. Кримінологія : курс лекцій. Новосибірськ : изд-во СибАГС, 2015. 211с.
11. Єдині звіти Генеральної прокуратури про кримінальні правопорушення за 2013–2019 рр. / Генеральна прокуратура України. URL: https://old.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=111482&libid=100820# (дата звернення: 17.04.2020).

References

1. Churylova, K (2019), “10 important figures about the economy of Ukraine”, available at: https://zaxid.net/ekonomika_ukrayini_2019_pidsumki_analitikiv_tezi_n1495360 (access April 17, 2020).
2. Karpovich, O. G. And Shulepov, N. A. (2014), «*Belovorotnichkovaya*» *prestupnost' v SSHA cherez prizmu mirovogo finansovo-ekonomicheskogo krizisa* [“White-collar” crime in the USA through the prism of the global financial and economic crisis], Unity, Moscow, Russia.
3. Plutytska, K. M., and Shekhovcova, L. I. (2018), *Kryminologhija : kurs lekcij dlja zdobuvachiv stupenja vyshhoji osvity bakalavra specialnosti «Pravo» osvithno-profesijnoji prohramy «Pravoznavstvo»* [Criminology: Lecture Course for Bachelors of Law Bachelor Degree in Law Educational and Professional Program], Zaporizhzhia National University, Zaporizhzhia, Ukraine.
4. Fituni, L. L. (2003), *Tenevoy oborot i begstvo kapitala* [Shadow turnover and capital flight], Vostochnaya Literatura, Moscow, Russia.
5. Chekmarev, V. and Chekmarev, V. I. (2014), “Factors innovative development and economic security of the region”. *Ekonomika obrazovaniya*. no. 2, pp. 25–57.
6. Chekmarev, V. (2003), “Socially oriented economy” The «*Vestnik Of Kostroma State University*», no. 3, pp. 95–96.
7. Yanovskiy, R. G. (1999), *Global'nye izmeneniya i sotsial'naya bezopasnost'* [Global change and social security], Academia, Moscow, Russia.
8. Denysov, S. F., Denysova T. A., Kulyk, S. Gh. (2012), *Kryminologhija. Osoblyva chastyna: Navchalnyj posibnyk* [Criminology. Special Part: Study Guide], Classical private university, Zaporizhzhia, Ukraine.
9. Bazyaruk, I.M. (2008), Economic crimes and their features. *Naukovyj Visnyk Ljvivskogho derzhavnogho universytetu vnutrishnikh sprav*. no. 2. available at: http://www.lvduvs.edu.ua/documents_pdf/visnyky/nvsy/02_2008/08bimtyo.pdf. (access April 17, 2020).
10. Rozuman', I. V. (2005), *Kryminologiya : kurs lekcij* [Criminology: course of lectures], Siberian institute of manacement, Novosibirsk, Russia.
11. Prosecutor General's Office of Ukraine (2013-2019). *Jedynyj zvit pro kryminaljni pravoporushennja za sichenj-ghrudenj 2013- 2019* [General Reports about Crime in January-December 2013-2019]. Retrieved from: https://old.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=111482&libid=100820# (access April 17, 2020).